

PRVI OGLEDNI PRIMJER ESEJA DRŽAVNE MATURE IZ FILOZOFIJE

Tema eseja: Prava i vrline: što dugujemo jedni drugima?

Problem odnosa pojedinca i zajednice u središtu je filozofsko-političkih rasprava modernoga i suvremenoga doba. Trebaju li pojedinci imati moralni prioritet pred zahtjevima zajednice? Je li možda ispravno obrnuto: moralni prioritet pripada zajednici u odnosu na potrebe, želje i interese pojedinaca? Treba li u etičkim i filozofsko-političkim raspravama početi od pojedinaca te iz njihova dogovora izvesti minimalna pravila zajedničkog života ili pak tradicija zajedničkog života, zajedničkih vrijednosti i dobara prethodi željama pojedincima te oblikuje i obvezuje njihove identitete?

Oprečne odgovore na takva pitanja nude tekstovi Roberta Nozicka i Alaisdaira MacIntyre. Nozick zagovara stajalište radikalnog individualizma u razumijevanju moralnog i političkog života. Suprotno tome MacIntyre brani komunitarističko stajalište prema kojem su zajedničke vrijednosti, dobra i privrženosti ishodište za razumijevanje složenih moralnih odnosa između pojedinaca i zajednice. Nozick se u argumentaciji oslanja na specifičnu interpretaciju teorije ljudskih prava. MacIntyre se pak u obrazloženju svojih tvrdnji oslanja na aristotelovsku teoriju vrlina.

U razmatranju razloga i argumenata obojice filozofa, pošao bih od Nozickova stajališta. Robert Nozick u djelu *Anarhija, država i utopija* brani strogi individualizam u moralu i politici jer smatra da su pojedinci isključivi moralni subjekti i nositelji ljudskih prava. Prava pojedinaca, tvrdi Nozick, omogućavaju svakoj odrasloj osobi da samostalno ili uz dobrovoljnu suradnju drugih, slijedi ciljeve i koncepcije života koje smatra najboljima. Individualna prava moralno opunomoćuju pojedinca da sa sobom i svojim životima čine što god smatraju poželjnim. Ona su istodobno štiti pred uplitanjem drugih ljudi ili države jer se svako neovlašteno uplitanje smatra povredom individualnih prava. Pri tome Nozick smatra da pojedinci ništa ne duguju jedni drugima ili zajednici u kojoj žive. Njegovo viđenje društvenog i političkog života je utoliko atomističko. To znači da Nozick ne priznaje nikakve društvene entitete niti opća društvena dobra. Štoviše, Nozickovo razumijevanje društvenog života polazi od svojevrsnog ontološkog nominalizma. Nozick, naime, izričito tvrdi „Postoje samo pojedinci, različiti, i njihovi pojedinačni životi“. Uz ontološki nominalizam koji niječe postojanje društvenih entiteta i općih ili javnih dobara, Nozick se priklanja i stajalištu etičkog egoizma. Pojedinci mogu, ako tako hoće, katkad žrtvovati neko svoje sadašnje dobro zbog postignuća nekog njihovog budućeg dobra, ali nije moralno dopustivo da se pojedinci izlažu naporu, nelagodi i iskorištavanju zbog dobrobiti drugih ljudi ili općeg društvenog dobara. To nije moralno ispravno, tvrdi Nozick, zbog toga što se time povređuju njihova individualna prava koja ih štite od neovlaštenog uplitanja drugih ljudi ili države. Bilo kakvo zadiranje u prava pojedinaca, kroz primjerice poreznu ili zdravstvenu politiku, a bez njihova pristanka, znači neopravdano iskorištavanje nekih pojedinaca kao pukih sredstava ili resursa za dobrobit drugih pojedinaca. Pozivanje na, tvrdi Nozick, „nekakvo opće dobro“ samo je pokušaj prikrivanja te neopravdane prakse. Sloboda pojedinaca, zaštićena njihovim

individualnim pravima kao branama pred pokušajima uplitanja drugih, za Nozicka je prva, najviša i apsolutna moralna vrijednost. To je i razlog zbog kojeg država ne bi smjela

paternalistički brinuti o životnim izborima pojedinaca. Moralno opravdana uloga države, prema Nozicku, svodi se tek na zaštitu individualnih prava pojedinaca da kao izolirani moralni subjekti isključivo osobnim pristankom i dobrovoljnom suradnjom oblikuju svoje životne izbore. Takvu vrst jedino opravdane države, Nozick naziva minimalnom državom. Svaki pokušaj države da čini nešto više od navedene uloge zaštite individualnih prava pojedinaca, prema Nozicku znači nepoštovanje prava i dostojanstva pojedinaca te nasrtaj na njihovu slobodu.

Alasdair MacIntyre u djelu *Za vrlinom drukčije pristupa razumijevanju odnosa između pojedinaca i zajednice*. Temeljna razlika između Nozickovih i MacIntyreovih stavova proizlazi iz različitog razumijevanja ljudske prirode i osobnih identiteta. Nozick polazi od atomističkog shvaćanja ljudske prirode i strogog individualizma u razumijevanju moralnih i političkih odnosa. Suprotno tome, MacIntyre polazi od složenijeg razumijevanja ljudske prirode i načina formiranja osobnih identiteta. Identiteti pojedinaca nisu izolirane i od svih socijalnih veza neovisne cjeline, nego se postupno oblikuju kroz sudjelovanja u zajedničkim djelovanjima, vrijednostima i društvenim dobrima. Svaki individualni identitet, prema MacIntyreovu sudu, neminovno nosi trag društvenog identiteta ili pripadanja i privrženosti širim socijalnim i moralnim zajednicama kao što su obitelj, grad, zavičaj, narod. Društveni identitet osobe znači da pojedinac nije izolirani i apstraktni moralni subjekt koji svoje jastvo ili ono što on jest oblikuje neovisno o drugima, da bi tek onda, prema svojoj volji stupio u odnos s drugima. Društveni identitet osobe podrazumijeva da se pojedinačno jastvo ili njegov osobni identitet razvijaju i oblikuju u odnosu, suradnji i zajedničkom djelovanju s drugim ljudima. Ne određuju izbori pojedinaca njihova pripadanja širim društvenim zajednicama, kao što tvrdi Nozick, nego pripadanja pojedinaca, njihove privrženosti i sudjelovanja u zajedničkim ili komunitarističkim socijalnim, moralnim i političkim djelovanjima, oblikuju temeljni sloj osobnih identiteta. U obrazloženju takve tvrdnje MacIntyre se poziva na utjecajnu Aristotelovu tradiciju. Čovjek je, prema Aristotelu, po svojoj biti zoon politikon što znači biće zajednice. Čovjek koji živi sam, tvrdio je Aristotel, i koji čak smatra da mu zajednica nije potrebna, ili je bog ili životinja. Ljudski postojati znači razviti ljudsku prirodu u zajedničkom djelovanju s drugim ljudima. Učešće u zajedničkim vrijednostima, društvenim dobrima i formama života prethodi i omogućava oblikovanje onoga što pojedinac jest. Primjerice, ja ne mogu biti golman, ako nemam momčad koja mi omogućava da to budem. Oblikovanje osobnih identiteta zbiva se kroz sudjelovanje pojedinaca u vrijednim društvenim praksama koje vode ostvarenju zajedničkog ili društvenog dobra. Time se, putem dobrih navika, primjera i pouke, postiže to da pojedinci odgojem prihvaćaju primjerene načine djelovanja i moralno vrijedne karakterne crte. Te vrijedne karakterne crte koje usmjeravaju pojedince prema dobrom i ispravnom djelovanju nazivaju se vrlinama. Vrline su prema Aristotelu i MacIntyreu pouzdani moralni orijentiri. S jedne strane one omogućuju da pojedinac razlikuje ono što trenutačno smatra da je za njega dobro i ono što je uistinu i dugoročno za njega dobro. S druge strane, njegovanje vrlina omogućuje pomirenje individualnoga i društvenoga dobra jer osoba izgrađuje sebe kroz sudjelovanje u ostvarivanju nekog zajedničkog ili društvenog dobra. Drugim riječima, tako što dobro djelujemo u zajednici, mi postajemo dobri ljudi. Moralno polazište svakog osobnog identiteta je specifična društvena sredina ili forma života u kojoj je osoba odgojena.

Argumentacija obojice autora, Nozicka koji inzistira na ljudskim pravima i MacIntyrea koji ističe važnost vrlina, ima svojih prednosti i nedostataka. Prednost i vrijednost koncepcije individualnih ljudskih prava je u tome što pruža univerzalnu i snažnu obranu pojedinaca pred kolektivističkim posezanjima države ili drugih ljudi. Tako primjerice koncepcija individualnih prava omogućuje

pojedincima da unatoč socijalnom pritisku većine slijede nekonvencionalne stilove života u recimo odijevanju ili zabavi. Nedostatak koncepcije individualnih prava je njihova apstraktnost koja ne vodi računa o posebnim i različitim moralnim tradicijama u kojima se oblikuju individualni identiteti. MacIntyre pak zagovara komunitarističko stajalište koje polazi od primata zajedničkih moralnih praksi u kojima se oblikuju kreposti karakteri pojedinaca. Prednost i vrijednost etike vrlina ili aretike etike je u tome što vodi računa i priznaje posebnost moralnih iskustava i tradicije. Vrline su, kako je to isticao još i Aristotel, određene načelima razboritog čovjeka, ali su uvijek određene u odnosu na nas, na naša konkretna, životna i posebna moralna iskustva. Tako primjerice vrlina darežljivosti omogućava ljudima da putem uzajamnog i solidarnog djelovanja s potrebitima oblikuju vrijedan i smislen životni ideal poštivnog života. Nedostatak etike vrlina u polju odnosa pojedinca i zajednice jest u tome što, obzirom na kulturni pluralizam, teško može utvrditi jednoznačne i univerzalne kriterije. Uz to valja reći da pripadnost pojedinaca zajednicama, ne znači da se pojedinci trebaju stopiti s vrijednostima zajednice. Zajedničke vrijednosti su moralno polazište, ali ne i ograničenje u individualnom moralnom razvoju. Osoba uvijek ima mogućnost zauzeti kritički stav prema vrijednostima vlastite sredine. Etike individualnih prava i etike vrlina, sa svojim prednostima i nedostacima, su zapravo komplementarne. To je zbog toga što etika vrlina daje smisleni odgovor na posebnost moralnog života, dok etika ljudskih prava odgovara na zahtjeve univerzalnosti u moralu. Razborita ravnoteža obaju koncepcija u dobro uređenom društvu moguća je tako da etika ljudskih prava prevladava u javnoj ili političkoj moralnosti, dok etika vrlina ispunjava polje osobnih ideala i potrage za dobrim, smislenim i ispunjenim životom.

Vrednovanje oglednoga primjera eseja državne mature iz Filozofije:

Pristupnik bi za navedeni esej ostvario maksimalni broj bodova iz svih elemenata vrednovanja. Kriteriji za vrednovanje eseja mogu se pronaći u Ispitnome katalogu iz Filozofije na mrežnoj stranici NCVO-a.

Prvi kriterij: PRIMJERENA UPOTREBA POJMOVA (RAZUMIJEVANJE ŠEST KLJUČNIH POJMOVA)

U eseju je bilo potrebno odrediti pojmove: „pojedinaac”, „individualna prava”, društveno dobro”, „zoon politikon”, „društveni identitet” te „posebnost i univerzalnost u moralu”.

Pristupnik vrlo precizno i jasno određuje svih šest pojmova u eseju pokazujući vrlo visoku razinu razumijevanja polazišnih tekstova i općega filozofskog znanja. Svi su zadani pojmovi kontekstualno izvrsno objašnjeni te primjereno upotrijebljeni i povezani u smislenu cjelinu.

Pristupnik je za prvih pet traženih pojmova ostvario maksimalna 3 boda, a za šesti pojam ostvario je 2 od moguća 3 boda.

Drugi kriterij: ARGUMENTACIJA (RAZRADA PET POSTAVLJENIH PROBLEMA)

U eseju je bilo potrebno argumentirano odgovoriti na pet postavljenih pitanja odnosno problema:

1. Objasnite Nozickove argumente kojima brani strogi individualizam u moralu i politici.
2. Objasnite zašto je prema Nozicku samo minimalna država opravdana.
3. Objasnite MacIntyerove argumente s kojima brani koncepciju društvenih identiteta i komunitarističku poziciju u moralu i politici.

4. Zašto se prema MacIntyreu njegovanjem vrline omogućuje pomirenje individualnoga i društvenoga dobra?

5. Zašto su prema Vašemu sudu vrijedna ljudska prava, a zašto vrline te zašto je moguće pomiriti prava i vrline u dobro uređenoj zajednici?

Pristupnik je u eseju izvrsno odgovorio na svih pet postavljenih pitanja i problema. Pristupnikova argumentacija dosljedno i cjelovito te analitički i kritički razmatra postavljene probleme predočene kroz suprotstavljane teze u polazišnim tekstovima. Argumentacijski su nizovi pristupnika logički i znanstveno utemeljeni, umješno kontekstualno povezani te komunikacijski uvjerljivi. Pristupnik pokazuje izvrsno poznavanje filozofije kao cjeline te refleksivnu sposobnost primjene znanja i izvođenja argumenata koji nadilaze zadane tekstove.

Pristupnik je za svih pet traženih problema ostvario maksimalna 3 boda po problemu.

Treći kriterij: PRIMJERENOST PRIMJERA I NAVODA

U eseju je bilo potrebno potkrijepiti argumentaciju primjerima:

1. ljudskih prava koja štite pojedinca pred dominacijom drugih
2. vrline koje ljudskomu životu daju smisao i omogućuju dobar život.

Pristupnik je u eseju vrlo uvjerljivim, gotovo pa svakodnevnim, a opet imaginativnim primjerima uspješno potkrijepio argumentacijsku os eseja.

Pristupnik je za traženi kriterij ostvario maksimalna 2 boda,

Četvrti kriterij: KOMPOZICIJA

Kompozicija u eseju vrednuje se kroz tri elementa: postavljanje problema, razrada problema i zaključak.

Pristupnik u kompoziciji eseja pokazuje vrlo jasnu, uvjerljivu i smisleno povezanu trodiobnu strukturu koja se sastoji od postavljanja problema, njegove razrade i zaključka.

Postavljanje problema:

U eseju je središnji problem jasno prepoznat, precizno određen i kontekstualno primjereno postavljen. Uvod eseja pokazuje umješnu primjenu općega filozofskog znanja i imaginativne filozofske refleksivnosti.

Razrada problema:

Razrada problema i izvođenje teza u eseju uvjerljivo obuhvaćaju sve bitne implikacije ishodišne teme. Argumentacija u eseju pokazuje visoku razinu i dosljednost u logičko-analitičkim, znanstvenim, stilskim i komunikacijskim kvalitetama. Pristupnik je demonstrirao visoku razinu osposobljenosti u stručnoj terminologiji i sposobnost vrsnoga filozofskog rasuđivanja.

Zaključak:

Zaključak je u eseju jasno izveden i dosljedno proizlazi iz postavljenoga problema i načina njegove argumentirane razrade. Pristupnik oblikuje i obrazlaže svoj zaključni sud kritičkom rekonstrukcijom i sintezom ključnih argumenata u razmatranim filozofskim problemima

Pristupnik je za svaku od tri tražene sastavnice kompozicije ostvario maksimalna 3 boda.

DRUGI OGLEDNI PRIMJER ESEJA DRŽAVNE MATURE IZ FILOZOFIJE

Tema eseja: Prava i vrline: što dugujemo jedni drugima?

Središnja tema rasprave u predočenim tekstovima Roberta Nozicka i Alasdaira MacIntyreja je filozofsko pitanje o tome koji su odnosi između pojedinaca u društvu te društva i države kao cjeline naspram pojedinaca moralno ispravni i opravdani. Pri tome Nozick i MacIntyre zastupaju različita stajališta.

Robert Nozick brani stajalište strogog ili radikalnog individualizma. On polazi od toga da je svaki pojedinac moralni otok ili zasebna cjelina koja ništa ne duguje drugim ljudima. Pojedinac, prema Nozicku, sve socijalne i moralne veze ostvaruje samo na temelju svoga dragovoljnog pristanka. U obrazloženju i obrani svoga zagovora moralnog i političkog individualizama, Nozick se služi retorikom ljudskih individualnih prava. Pojedinci, kao posve neovisni moralni subjekti, nositelji su ljudskih prava. Ta su prava, navodi Nozick, tako „čvrsta i dalekosežna“ da sprečavanju državu ili druge pojedince da se upliću ili čine nešto protiv volje i pristanka pojedinaca. Ako to ipak čine, onda time neminovno povređuju ljudska individualna prava i čine nešto što nije moralno dopustivo. Nozickov moralni individualizam oslonjen na učenje o individualnim pravima smatra da je društvo samo agregat samostalnih pojedinaca. Utoliko i ne postoji, smatra Nozick, neki društveni entitet i opće društveno dobro. Pozivanje na takvo opće društveno dobro, prema Nozicku, je samo trik kojim se zataškava činjenica da se iskorištavaju neki ljudi i time povređuju njihova prava, a zbog dobrobiti drugih ljudi. Nozickova koncepcija individualnih prava zapravo zagovora etički egoizam. Moralno je opravdano da se svatko u okviru svojih prava brine samo za vlastite interese, potrebe i želje. Sve društvene i moralne veze s drugim ljudima samo su stvar dobre volje i pristanka pojedinaca. Shodno takvom viđenju čovjeka kao izoliranog pojedinaca i moralnog otoka, Nozick smatra da je jedino opravdana ona država koja je svedena na minimalne funkcije čuvanja individualnih prava. Takva država, koju Nozick upravo i naziva minimalnom državom, brine samo oko toga da prava pojedinaca kao zajamčena neovisnost osoba ne budu ugrožena uplitanjem drugih ili pak same države.

Alasdair MacIntyre drukčije vidi ljudsku prirodu i ne prihvaća Nozickov moralni individualizam. Njegova osnovna teza je da pojedinac može oblikovati svoj osobni identitet samo u suodnosu s drugim ljudima, odnosno sudjelovanjem u djelovanjima, vrijednostima i dobrima širih društvenih i moralnih zajednica kao što su obitelj, grad, zavičaj ili narod. I dok za Nozicka društveni entiteti i iz toga izvedena društvena dobra i društveni identiteti ne postoje, za MacIntyreja su upravo društveni identiteti, stečeni odgojem u raznim konkretnim oblicima zajedništva, neminovno moralno polazište i moralna posebnost svake osobe. Svoju koncepciju društvenih identiteta kao pripadanja i privrženosti posebnim društvenim, kulturnim i moralnim zajednicama, odnosno komunitarističku ili zajedničarsku poziciju u moralu i politici, MacIntyre brani tako što se poziva

na Aristotelovo određenje čovjeka i njegovu etiku vrline. Prema Aristotelu čovjek je zoon politikon tj. biće zajednice koje ne može ljudski živjeti bez suodnošenja s drugim čovjekom. Iz zajedničkog djelovanja ili društvenih identiteta odgojem se postupno oblikuju individualni

identiteti. Dobar odgoj prema Aristotelu i MacIntyreu je odgoj u vrlinama. Vrine omogućuju pomirenje individualnoga i društvenog dobra zbog toga što sudjelovanje u moralno vrijednim zajedničkim djelovanjima doprinosi ne samo ostvarenju društvenog ili zajedničkog dobra, nego istodobno stvara i postojane, moralno vrijedne karakterne osobine i dispozicije da osoba na pravi način odgovori na izazove i iskušenja životnih situacija.

Obje razmatrane etičke koncepcije: etika ljudskih prava i etika vrlina po mojem sudu su važne za dobar osobni i zajednički život.

Vrednovanje oglednoga primjera eseja državne mature iz Filozofije:

Pristupnik je vrlo uspješno, argumentirano i uvjerljivo ispunio većinu definiranih kriterija za vrednovanje eseja. Određeni propusti u napisanome eseju očituju se: a) u tome što je određen i razriješen samo jedan od šest zadanih pojmova, b) u djelomičnom odgovoru na peto pitanje, c) u tome što izostaju primjeri koji bi potkrijepili argumentaciju i d) u zaključku koji ne uzima u obzir sve bitne implikacije razmatranoga problema.

Kriteriji za vrednovanje eseja mogu se pronaći u Ispitnome katalogu iz Filozofije na mrežnoj stranici NCVVO-a.

Prvi kriterij: PRIMJERENA UPOTREBA POJMOVA (RAZUMIJEVANJE ŠEST KLJUČNIH POJMOVA)

U eseju je bilo potrebno odrediti pojmove: „pojedinaac“, „individualna prava“, društveno dobro“, „zoon politikon“, „društveni identitet“ i „posebnost i univerzalnost u moralu“.

Pristupnik u eseju vrlo uspješno određuje i objašnjava te primjereno upotrebljava pet od šest zadanih pojmova. Objašnjenja su jasna, filozofski utemeljena i primjereno postavljena u suprotstavljenim kontekstima polazišnih tekstova. Posljednji od zadanih pojmova: „posebnost i univerzalnost u moralu“ pristupnik ne navodi i ne objašnjava.

Pristupnik je za prva tri tražena pojma ostvario maksimalna 3 boda, za četvrti i peti pojam je ostvario 2 od 3 boda, a za posljednji pojam nije ostvario bodove.

Drugi kriterij: ARGUMENTACIJA (RAZRADA PET POSTAVLJENIH PROBLEMA)

U eseju je bilo potrebno argumentirano odgovoriti na pet postavljenih pitanja odnosno problema:

1. Objasnite Nozickove argumente kojima brani strogi individualizam u moralu i politici.
2. Objasnite zašto je prema Nozicku samo minimalna država opravdana.
3. Objasnite MacIntyerove argumente s kojima brani koncepciju društvenih identiteta i komunitarističku poziciju u moralu i politici.
4. Zašto se prema MacIntyreu njegovanjem vrlina omogućuje pomirenje individualnoga i društvenoga dobra?
5. Zašto su prema Vašem sudu vrijedna ljudska prava, a zašto vrline te zašto je moguće pomiriti prava i vrline u dobro uređenoj zajednici?

Pristupnik je u eseju izvrsno obrazložio prva četiri problema odnosno pitanja, dok je peto pitanje samo djelomično obrazložio. Pristupnik gledajući cjelovito sustavno razrađuje probleme te logički i uvjerljivo argumentira na način koji prelazi okvire zadanih tekstova. U

napisanome eseju prepoznaje se opće filozofsko znanje i vrlo umješna primjena toga znanja u komparativnoj analizi dvaju polazišnih i suprotstavljenih stajališta.

Pristupnik je za objašnjenje prvog i drugog traženog problema ostvario maksimalna 3 boda, za treći i četvrti problem ostvario 2 boda, a za peti problem je ostvario 1 bod.

Treći kriterij: PRIMJERENOST PRIMJERA I NAVODA

U eseju je bilo potrebno potkrijepiti argumentaciju primjerima:

1. ljudskih prava koja štite pojedinca pred dominacijom drugih
2. vrlina koje ljudskomu životu daju smisao i omogućuju dobar život.

Pristupnik se u eseju ispravno koristi navodima, ali ne pruža primjere kojima bi potkrijepio argumentaciju.

Pristupnik je za treći kriterij ostvario 1 od moguća 2 boda.

Četvrti kriterij: KOMPOZICIJA

Kompozicija u eseju vrednuje se kroz tri elementa: postavljanje problema, razrada problema i zaključak. Pristupnik u kompoziciji eseja pokazuje vrlo jasnu i smisleno povezanu trodiobnu strukturu koja se sastoji od postavljanja problema, njegove razrade i zaključka.

Postavljane problema: Pristupnik jasno određuje središnji problem i pokazuje razumijevanje zadanih tekstova te dosljednu primjenu općega znanja filozofije.

Razrada problema: Pristupnik logički dosljedno i znalački analizira postavljene probleme. Pokazana je visoka razina osposobljenosti u stručnoj terminologiji i filozofskome rasuđivanju.

Zaključak: Zaključak slijedi iz razrade problema, ali nisu uzete u obzir bitne implikacije koje slijede iz postavljenoga i razrađenoga problema.

Pristupnik je za prvu točku kompozicije ostvario 3 boda, za drugu točku 2 boda, a za treću točku po 1 bod.

TREĆI OGLEDNI PRIMJER ESEJA DRŽAVNE MATURE IZ FILOZOFIJE

Tema eseja: Prava i vrline: što dugujemo jedni drugima?

U tekstu Roberta Nozicka raspravlja se o individualnim pravima pojedinaca, dok se u tekstu Alasdaira MacIntyre'a raspravlja o važnosti vrline za osobni i zajednički život. Zajednička tema obaju rasprava je pitanje moralnih odnosa između ljudi odnosno pitanje što u moralnom smislu dugujemo jedni drugima.

Nozick smatra da su pojedinci isključivi nositelji individualnih prava. Kao takvi oni su samostalni i neovisni te ništa u moralnom smislu ne duguju drugim ljudima. Drugi ljudi ili država nemaju se pravo miješati u ono što pojedinci smatraju da je za njih dobro. Svaki pokušaj uplitanja drugih ljudi ili države za Nozicka je neopravdana povreda individualnih prava. Nozick tako tvrdi „Pojedinci imaju prava i postoje stvari koje im nijedna osoba ili skupina ne smije učiniti (a da ne povrijedi njihova prava). Ta su prava tako čvrsta i dalekosežna da se postavlja pitanje što država i njezini dužnosnici smiju činiti, i mogu li uopće nešto činiti“. Nozick odbacuje postojanje društvenih entiteta jer tvrdi „Postoje samo pojedinci, različiti, i njihovi pojedinačni životi“. Ako ne postoji ništa što nadilazi želje, potrebe i interese pojedinaca, onda nije moralno dopustivo da se neki pojedinci iskorištavanju za dobrobit drugih. Nozick smatra da „Tvrdnja o nekakvom općem društvenom dobru samo zataškava tu činjenicu“ iskorištavanja jednih pojedinaca od strane drugih pojedinaca. Nozick je stoga zagovornik strogog moralnog individualizma koji brani argumentima individualnih ljudskih prava. Uloga države ne smije biti u tome da propisuje pojedincima kako trebaju živjeti, niti u tome da skrbi o dobrobiti pojedinaca. Njezina jedina uloga je da intervenira kada su povrijeđena individualna prava. Takvu državu Nozick naziva minimalnom državom. Smatra je jedino opravdanom zbog toga što se „odnosi prema nama kao prema osobama koje imaju prava, i to s dostojanstvom koje se na njima temelji“.

Tekst Alasdaira MacIntyre'a je složeniji. On kritizira individualističko stajalište i zagovara komunitarističko stajalište u moralu i politici. Komunitarističko ili zajedničarsko stajalište ističe važnost zajedničkog moralnog iskustva koje osoba stječe u obitelji, gradu, kulturi i narodu. To zajedničko iskustvo koje čini društvene identitete važno je za moralni razvoj pojedinca i osobni identitet. MacIntyre smatra da se moralni razvoj osobe i oblikovanje osobnih identiteta zbiva putem stjecanja vrline. Poziva se na Aristotela i njegovo određenje biti čovjeka kao *zoon politikon* – bića zajednice.

Na temelju svega rečenog, zaključujem da su u odgovoru na pitanje što mi kao ljudi dugujemo jedni drugima podjednako važna etika ljudski prava i etika vrline.

Vrednovanje oglednoga primjera eseja državne mature iz Filozofije:

Pristupnik je na zadovoljavajući način ispunio veći dio definiranih kriterija za vrednovanje eseja. Određeni propusti u napisanome eseju očituju se: a) u tome što su određena i razriješena samo dva od šest zadanih pojmova, b) u tome što u jednome od pet zadanih pitanja pristupnik ne daje odgovor, a na drugo pitanje odnosno problem daje samo djelomičan odgovor bez adekvatnoga obrazloženja, c) u tome što izostaju primjeri koji bi potkrijepili argumentaciju i d) u zaključku koji ne uzima u obzir sve bitne implikacije razmatranoga problema. Kriteriji za vrednovanje eseja mogu se pronaći u Ispitnome katalogu iz Filozofije na mrežnoj stranici NCVVO-a.

Prvi kriterij: PRIMJERENA UPOTREBA POJMOVA (RAZUMIJEVANJE ŠEST KLJUČNIH POJMOVA)

U eseju je bilo potrebno odrediti pojmove: „pojedinaac”, „individualna prava”, društveno dobro”, „zoon politikon”, „društveni identitet” te „posebnost i univerzalnost u moralu”.

Pristupnik u eseju uspješno određuje i objašnjava te primjereno upotrebljava tri pojma, jedan djelomično objašnjava, dok dva pojma („društveno dobro” i „posebnost i univerzalnost u moralu”) nisu određena i objašnjena. Pružena objašnjenja su jasna i primjereno postavljena u suprotstavljenim kontekstima polazišnih tekstova.

Pristupnik je za tri određena pojma ostvario po 2 boda, za jedan pojam ostvario je po 1 bod, a za dva pojma nije ostvario bodove.

Drugi kriterij: ARGUMENTACIJA (RAZRADA PET POSTAVLJENIH PROBLEMA)

U eseju je bilo potrebno argumentirano odgovoriti na pet postavljenih pitanja odnosno problema:

1. Objasnite Nozickove argumente kojima brani strogi individualizam u moralu i politici.
2. Objasnite zašto je prema Nozicku samo minimalna država opravdana.
3. Objasnite MacIntyerove argumente s kojima brani koncepciju društvenih identiteta i komunitarističku poziciju u moralu i politici.
4. Zašto se prema MacIntyreu njegovanjem vrlina omogućuje pomirenje individualnoga i društvenoga dobra?
5. Zašto su prema Vašemu sudu vrijedna ljudska prava, a zašto vrline te zašto je moguće pomiriti prava i vrline u dobro uređenoj zajednici?

Pristupnik u eseju sustavno razrađuje prva tri problema na način koji nadilazi okvire samih tekstova. Odgovor je na četvrto postavljeno pitanje djelomičan jer pristupnik ne pruža adekvatno obrazloženje, dok se na peto pitanje pristupnik nije očitovao.

Pristupnik je za jedan problem ostvario 3 boda, za tri problema ostvario je po 1 bod, a za jedan problem nije ostvario bodove.

Treći kriterij: PRIMJERENOST PRIMJERA I NAVODA

U eseju je bilo potrebno potkrijepiti argumentaciju primjerima:

1. Ljudskih prava koja štite pojedinca pred dominacijom drugih
2. vrlina koje ljudskomu životu daju smisao i omogućuju dobar život.

Pristupnik se u eseju ne koristi navodima i primjerima kojima bi potkrijepio argumentaciju.

Pristupnik za kriterij primjerenost primjera i navoda nije ostvario bodove.

Četvrti kriterij: KOMPOZICIJA

Kompozicija u eseju vrednuje se kroz tri elementa: postavljanje problema, razrada problema i zaključak. Pristupnik u kompoziciji eseja pokazuje jasnu i smisleno povezanu trodiobnu strukturu koja se sastoji od postavljanja problema, njegove razrade i zaključka.

Postavljanje problema: Pristupnik jasno određuje središnji problem i pokazuje razumijevanje zadanih tekstova.

Razrada problema: Pristupnik dosljedno i oslanjajući se na citate iz polazišnih tekstova uspješno analizira i uspoređuje veći dio postavljenih pitanja i problema.

Zaključak: Zaključak slijedi iz razrade problema, ali nisu uzete u obzir bitne implikacije koje slijede iz postavljenoga i razrađenoga problema.

Pristupnik je za prvu točku kompozicije ostvario 2 boda, za drugu točku 1 bod, a za treću točku nije ostvario bodove.

ČETVRTI OGLEDNI PRIMJER ESEJA DRŽAVNE MATURE IZ FILOZOFIJE

Tema eseja: Prava i vrline: što dugujemo jedni drugima?

Tekst Roberta Nozicka iz njegova djela Anarhija, država i utopija govori o važnosti individualnih ljudskih prava. Drugi tekst Alasdaira MacIntyreja iz njegova djela Za vrlinom govori o važnosti vrlina u ljudskom životu.

Robert Nozick brani stajalište strogog individualizma u moralu i politici time što smatra da su ljudska individualna prava temeljna moralna vrijednost. Sve ljudske odnose u društvu, smatra Nozick, treba urediti samo na temelju dogovora između samih pojedinaca. Nozick smatra da pojedinac može izložiti sebe nelagodi ili žrtvovati neko svoje dobro da bi izbjegao veće zlo ili ostvario veće dobro. No to što pojedinac radi zbog sebe, nije dužan raditi zbog nekog drugog pojedinca. Nitko nema pravo, smatra Nozick, tražiti od pojedinca da žrtvuje neko svoje dobro zbog nekog drugog pojedinca. Kada bi se to tražilo, to bi značilo da se druge ljude neopravdano tretira kao sredstva ili resurse za dobrobit drugih pojedinaca. Nozick tvrdi: „Postoje samo pojedinci, različiti, i njihovi pojedinačni životi. Iskoristiti jednog od tih ljudi na dobrobit drugih, znači da se njega iskoristilo a donijelo korist drugima. I ništa više”. Očito je da Nozick ne priznaje nikakvo zajedničko ili društveno dobro. Štoviše on tvrdi da pozivanje na opće društveno dobro ne znači drugo do li zataškavanje činjenice da se neki pojedinci iskorištavaju za korist drugih pojedinaca. Prema Nozicku jedino je opravdana minimalna država. To je država koja se ni na koji način ne upliće u život pojedinaca, niti brine o njihovoj dobrobiti, nego jedino pazi da nitko ne ugrožava ljudska prava odnosno da se ne upliće u život pojedinaca.

Tekst Alasdaira MacIntyreja suprotstavljen je Nozickovu tekstu. MacIntyre smatra da čovjek modernoga doba nema kriterije kojima može utvrditi što je za njega dobro, nego je prepušten svojim trenutačnim željama. MacIntyre prihvaća aristotelovsku teoriju vrlina jer ona „pretpostavlja bitnu razliku između onoga što određeni pojedinac u određenom trenutku smatra da je za njega dobro i onoga što je za njega kao čovjeka uistinu dobro”. Vrline su važne za osobnost pojedinca i njegov odnos prema drugim pojedincima jer „(...) Ja nikada ne mogu težiti dobru ili izvršavati vrline samo kao pojedinac“.

Nakon čitanja obaju tekstova, bliža mi je MacIntyreova koncepcija jer Nozickova teorija individualnih ljudskih prava olako završava u sebičnosti.

Vrednovanje oglednoga primjera eseja državne mature iz Filozofije:

Pristupnik u navedenome eseju nije uspješno i argumentirano ispunio definirane kriterije za vrednovanje eseja. Određeni propusti u napisanome eseju očituju se: a) u tome što su određena i razriješena samo dva zadana pojma, jedan je pojam djelomično objašnjen, dok tri pojma uopće nisu određena i objašnjena, b) u tome što je od pet postavljenih pitanja i problema pristupnik uspješno i argumentirano odgovorio na tri problema, dok je dva pitanja u potpunosti izostavio, c) u tome što izostaju primjeri koji bi potkrijepili argumentaciju i d) u zaključku koji ne uzima u obzir sve bitne implikacije razmatranoga problema. Kriteriji za vrednovanje eseja mogu se pronaći u Ispitnome katalogu iz Filozofije na mrežnoj stranici NCVVO-a.

Prvi kriterij: PRIMJERENA UPOTREBA POJMOVA (RAZUMIJEVANJE ŠEST KLJUČNIH POJMOVA)

U eseju je bilo potrebno odrediti pojmove: „pojedinaac”, „individualna prava”, društveno dobro”, „zoon politikon”, „društveni identitet” te „posebnost i univerzalnost u moralu”.

Pristupnik u eseju uspješno određuje i objašnjava te primjereno upotrebljava dva pojma, jedan („društveno dobro”) djelomično objašnjava, dok tri pojma („zoon politikon”, „društveni identitet” i „posebnost i univerzalnost u moralu”) nisu određena i objašnjena. Pružena objašnjenja su jasna i primjereno postavljena u suprotstavljenim kontekstima polazišnih tekstova.

Pristupnik je za prvi pojam ostvario 2 boda, za drugi i treći pojam ostvario je 1 bod, dok za ostale pojmove nije ostvario bodove.

Drugi kriterij: ARGUMENTACIJA (RAZRADA PET POSTAVLJENIH PROBLEMA)

U eseju je bilo potrebno argumentirano odgovoriti na pet postavljenih pitanja odnosno problema:

1. Objasnite Nozickove argumente kojima brani strogi individualizam u moralu i politici.
2. Objasnite zašto je prema Nozicku samo minimalna država opravdana.
3. Objasnite MacIntyerove argumente s kojima brani koncepciju društvenih identiteta i komunitarističku poziciju u moralu i politici.
4. Zašto se prema MacIntyreu njegovanjem vrlina omogućuje pomirenje individualnoga i društvenoga dobra?
5. Zašto su prema Vašemu sudu vrijedna ljudska prava, a zašto vrline te zašto je moguće pomiriti prava i vrline u dobro uređenoj zajednici?

Pristupnik u eseju uspješno i argumentirano, služeći se citatima iz polazišnih tekstova, razrađuje prvo, drugo i četvrto pitanje. Izostali su odgovori na treće i peto pitanje odnosno problem.

Pristupnik za treći i peti problem nije ostvario bodove, dok je za prvi i drugi problem ostvario 2 boda, a za četvrti problem ostvario je 1 bod.

Treći kriterij: PRIMJERENOST PRIMJERA I NAVODA

U eseju je bilo potrebno potkrijepiti argumentaciju primjerima:

1. ljudskih prava koja štite pojedinca pred dominacijom drugih
2. vrline koje ljudskomu životu daju smisao i omogućuju dobar život.

Pristupnik se u eseju ne koristi navodima i primjerima kojima bi potkrijepio argumentaciju.

Pristupnik za kriterij primjerenost primjera i navoda nije ostvario bodove.

Četvrti kriterij: KOMPOZICIJA

Kompozicija u eseju vrednuje se kroz tri elementa: postavljanje problema, razrada problema i zaključak. Pristupnik u kompoziciji eseja pokazuje jasnu, jednostavnu i smisleno povezanu trodiobnu strukturu koja se sastoji od postavljanja problema, njegove razrade i zaključka.

Postavljane problema: Pristupnik jasno određuje središnji problem i pokazuje razumijevanje zadanih tekstova.

Razrada problema: Pristupnik oslanjajući se na citate iz polazišnih tekstova uspješno analizira i uspoređuje dio postavljenih problema. Očito je da se pristupnik usredotočio na prvi polazišni tekst, dok je temeljitija analiza drugoga teksta izostala.

Zaključak: Zaključak samo manjim dijelom slijedi iz razrade problema. Nisu uzete u obzir bitne implikacije koje slijede iz postavljenoga i razrađenoga problema.

Pristupnik je za prvu i drugu točku kompozicije ostvario 1 bod, a za treću točku nije ostvario bodove.